
Ante
VUČKOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Bože
VULETA

Franjevački institut za kulturu mira, Split

VUKOVAR
U SVJETLU
OPRAŠTANJA

Vrijeme i povijest prolaze mnogo brže nego što zarastaju naše rane. Već i zbog te brzine vrijeme nije u stanju iscijeliti sve rane, usprkos narodnoj mudrosti koja veli upravo suprotno. Vrijeme je univerzalni lijek samo ukoliko pristanemo na to da su rane zaliječene onda kada vrijeme pregaži sve ranjene.

Veliko zlo rata i nasilja je iza nas. Vukovar i sve što ovo ime simbolizira je iza nas. No, nažalost, vrijeme nasilja nije prošlo. Počinjeno zlo živi. Živi u srcima počinitelja i živi u njihovim žrtvama. Kao da je zadobilo samostojni život, još gore, kao da se od prvotnog zlog čina umnožilo. Živi u srcu počinitelja i ponaša se nijemo, pod plaštem nijekanja ili opravdanja. Živi u srcu žrtve i hoće se osamostaliti u liku uzvratanja istom mjerom, u liku osvete. I jedan i drugi način su plodno tlo na kojem zlo može neometano rasti i čekati kada će se pružiti nova prigoda da zaživi stavljanjem u svoju službu onih za koje se uhvatilo.

Dogođeno zlo ne završava završetkom izvornog zlog čina. Ono nastoji preživjeti i namnožiti se po svaku cijenu. Spremno je čekati, mijenjati maske i oblike. Spremno je pritajiti se i mijenjati skrovišta. Važno mu je preživjeti.

Kršćanstvo poznaje ponašanje zla i poznaje način ophođenja s njim. Zna kako je ono lukavo. No, zna i izlaz iz zla. Ne iscrpljuje se u njegovu poznavanju. Nije dovoljno poznavati kako se zlo ponaša. Valja znati kako se boriti protiv njega. Za počinitelja izlaz iz zla je u kajanju i traženje oprostjenja, za žrtvu u oprost.

I kajanje i oprost su teški ljudski čini. Zato su i rijetki. Zato se najčešće događa da se dogodi oprost bez srca i kajanje bez obraćenja.

Susjed pruži susjedu ruku preko volje, skrivajući svoje zlopamćenje i izričući riječi koje se mogu shvatiti kao riječi oprosta ili pokušaja uspostave novih odnosa, ali negdje u dubini srca i bivši počinitelj i bivša žrtva slute da se nije dogodio oprost, da je ono što se dogodilo oblik oprosta bez srca kako ga naziva Jankelevitch,¹ oprosta koji na-

liči izjavi ljubavi bez iskrenosti. Žrtva se, usprkos mnogim ružnim i bolnim sjećanjima ipak odlučila pružiti ruku susjedu, bivšem počinitelju, pronašla je svoje razloge za takav čin, pružila mu ruku koja označava spremnost na miran život usprkos nutarnjoj odbojnosti. No, nema oprosta, nema odnosa, nema srca. Tako se dogodi minimum preduvjeta za život, ali se ne dogodi i suživot. Tako se stvori ozračje u kojem se govori o novim odnosima, ali ih se ne može živjeti.

Počinitelj promrmlja neku riječ koja bi mogla biti shvaćena kao riječ pokajanja, skrivajući se iza općih formula i površnih opravdanja, stvori privid kako mu je žao, a u srcu zna kako bi se vjerojatno ponašao na isti način kada bi se našao u istoj ili sličnoj situaciji i zna kako je samo promijenjena situacija razlog da se sada ponaša drukčije.

Pokušaji življenja jednih uz druge, kada već nije moguće jednih s drugima, smještaju se uglavnom između neoprosti i nijemog nepokajanja, s jedne strane, i oprosta i obraćenja, s druge. Ovo je, čini se na prvi pogled, lakši put, jer je manje zahtjevan, ali je na duge staze opasan i razoran stoga što je plodno tlo gajenju zlopamćenja kod žrtve, i zlu-radosti i iste spremnosti na nasilje kod počinitelja. Opasan je, jer je gotovo neizbježno da se neokajano i neoprosteno zlo u sadašnjim odnosima oblikuje kao opće nepovjerenje i da se s vremenom prenese na nove generacije.

Kršćanstvo je u svom temelju kodiralo nužne preduvjete mogućem oslobođenom životu nakon dogođenog zla. Jedan od tekstova koji u sebi nosi opis potrebnog za novi život jest i tekst u Lukinom evanđelju o dvojici učenika koji putuju u Emaus nakon Isusove smrti na križu. Tekst se nalazi u Evanđelju po Luki.²

Iza ove dvojice učenika leži zlo, nepravda, smaknuće učitelja. Smrt ima, čini se, zadnju riječ. Nakon Isusove smrti njihov se život više ne može nastaviti putem kojim su pošli dok su još išli za njim. Njega više nema i sada je vrijeme povratka kući, povratka tamo odakle su pošli za njim. Nakon dogođenog zla život se ne može nastaviti kao da ništa nije bilo. Valja ga nastaviti, ali on više ne može teći pravcem kojim je tekao. Ili će se nastaviti započinjući iznova, na drugom mjestu, u drugim uvjetima, nerijetko u drugom jeziku i u drugoj zemlji ili će se nastaviti tamo gdje je prekinut, ako je to još moguće.

Razgovor ove dvojice ukazuje na to kako dogođeno zlo valja izreći. Ova dvojica su pogođeni neizravno. To je i razlog zbog kojega mogu razgovarati neposredno nakon nasilja. Izravna pogođenost nasiljem oduzima riječ. Nijemost je najčešći rezultat podnesenog nasilja.

Izreći ono što me je povrijedilo već je po sebi proces olakšanja. To je najvidljivije na suprotnom slučaju, na slučaju nemogućnosti izricanja podnesenog zla. Podnošenje zla koje nismo u stanju izreći i kojeg ne možemo pripisati njegovu autoru (primjerice kod seksualnog zlostavljanja djece) vodi nas i protiv naše volje i izričite namjere u okrivljivanje nas samih, u preuzimanje krivnje na same sebe. No, podneseno zlo nije manje ako mu zamijenimo autora. Ono se na takav način samo množi. Stoga se događa da nakon što žrtva sebi pripiše krivnju, sama počne činiti isto prema drugima. Osvećuje se a da sama ne zna zašto to čini. Tako žrtva nasilja postaje nasilnikom, okradeni kradljivcem.

Onima koji su najviše trpjeli najteže je izreći pretrpljeno. I istodobno njima je najpotrebnije izreći sve i oprostiti. Oprost je izlaz žrtve iz prikovanosti na nasilje.

Uzmemo li u obzir da počinitelji mrze one kojima su načinili zlo i vodimo li računa o tome kako je apsurdno da žrtva sama traži počinitelja kako bi mu oprostila, izbit će se u svijesti kako je žrtvi moguće izreći pretrpljeno zlo a da to ne mora biti izricanje počinitelju te kako se može oprostiti od navezanosti na pretrpljeno zlo a da za to ne mora čekati počiniteljevu molbu za oprostom. Naravno, ovdje oprost ne znači prvenstveno oprost žrtve počinitelju, nego opraštanje žrtve od navezanosti na podneseno zlo.³ Točno je kako nitko ne može samom sebi oprostiti na isti način na koji se nitko ne osjeća obaveznim održati obećanje koje je učinio samo sebi.⁴ No, mi oprost mislimo prvenstveno kao povratni glagol: *oprostiti se*, odvojiti se od pretrpljenog zla i tako osloboditi prostor u kojem će biti moguće oprostiti počinitelju ukoliko ga on zatraži i ispuni druge preduvjete (kajanje, nadoknada štete, obećanje promjene).

U kršćanstvu, a kršćanstvo je najdalje iskoračilo u odnosu žrtve prema pretrpljenom zlu i u odnosu prema počiniteljima, prema neprijateljima, oprost nije nadasve odnos s počiniteljem niti ponovna uspostava odnosa počinitelja i žrtve. U kršćanstvu je oprost nadasve odnos žrtve s Bogom.

To je vidljivo i iz ovog Lukinog izvještaja. Ova dvojica učenika doduše razgovaraju jedan s drugim, ali njihov razgovor uvire u razgovor s Isusom kojega ne prepoznaju dok mu pričaju što se dogodilo u Jeruzalemu.

To što njih dvojica razgovaraju u dogođenom nasilju nije još dovoljno. Potrebno je doduše podneseno zlo staviti u riječ, oblikovati ga jezično, ali nije svaki razgovor lijekovit. Postoje razgovori koji naoko stvaraju privid oslobađanja tereta, ali koji nas na nevidljiv način još jače vežu

uz dogođeno zlo. Ova dvojica hrane jedan drugome vlastitu muku. Dok razgovaraju njihovo potišteno stanje duše se ne smanjuje. Naprotiv. To je razgovor koji ne liječi. Tako se u kršćanstvu kodira kako samo izricanje podnesenog zla nije dovoljno. Izreći svoju muku nekome tko nosi istu muku i zauzvrat dobiti istu muku natrag ne znači osloboditi se svoje muke, nego je udvostručiti. Tako postoje snažne veze koje žive jedino od međusobnog hranjenja pesimizmom. Takav odnos treba pomoć izvana. Liječe nas razgovori koji nam ne potvrđuju našu pesimističnu viziju događaja, nego samo oni koji su nam u stanju otvoriti nove obzore.

Zato je scena susreta dvojice učenika s Isusom vrlo značajna. Ova dvojica ne prepoznaju Uskrslog. Njihove oči su odveć navezane na pretrpljeno zlo a da bi mogle prepoznati oslobođeni život, život koji nije navezan na zlo. Sve dotle dok se ne dogodi oprost, dok se ne otvori mogući obzor oslobođenog života nakon podnesenog nasilja, naše oči nisu u stanju vidjeti i prepoznati takvu mogućnost.

Ova dvojica još jednom pričaju istu priču. Ovaj put ne samo jedan drugome, nego strancu, nekom tko dolazi izvana.

Oprost je riječ. Oprost je najprije vezan uz govor, riječ, priču. Ne mora biti mišljen cijeli psihički proces koji bi obuhvatio stanje od povrede do konačnog oprost. Oprost može biti jednostavno riječ koja, kada se izriče, čini ono što veli. Riječ koja dijeli dva vremena. Riječ koja dijeli vrijeme zla u kojem postoji počinitelj i žrtva, vrijeme neprijateljstva kojeg određuje počinitelj a u kojem je žrtva pasivna od vremena kojeg žrtva riječju "opraštam" čini novim vremenom. "Oprost" je granica, prekid vremena povrede i neprijateljstva, novost, neočekivana riječ koja stvara ono što govori.

Riječ "oprost" je najprije riječ. Kao riječ ona prekida šutnju. Između počinitelja i žrtve, nakon počinjenog zla, vlada šutnja. Šutnju ne može prekinuti počinitelj. Njegov govor spada još uvijek u nasilje. Čak i onda kada traži oprostjenje njegovo govor nije oslobođen od nasilja. Počinitelj, ako hoće izbjeći dodatno nasilje, treba osluhnuti kada i kako može progovoriti. Samo žrtva može prekinuti šutnju. Riječ koja prekida šutnju ne briše prošlo. Ona samo diže teški nijemi pokrov nad prošlošću. Riječ skida težinu šutnje. Zato je riječ oprostjenja prekid, promjena, granica, brana, vremenska granica.

No, riječ nije lagana. Oblikovati riječ oprosta je vrlo zahtjevno. Jer, riječ oprostjenja traži najprije oblikovanje i izricanje podnesenog zla.

U razgovoru Isusa i dvojice učenika nema nikoga od onih koji su bili uključeni u nasilje. Niti Isus ima potrebu s njima raspraviti podneseno zlo niti to traži od ove dvojice. Uskrs se događa neovisno o onima koji su sudjelovali u nasilju i izlaz iz potištenosti zbog nasilja se događa neovisno o počiniteljima. I uskrsnuće i izlaz iz potištenog stanja i oprostjenje se događaju u odnosu s Ocem, odnosno Riječju.

Nije nevažno uočiti kako kršćanstvo u sebi krije mogućnost izlaza iz zla, oprosta kroz odnos s Ocem, dakle u religioznom području, neovisno o počiniteljima.

Razgovor s Isusom otvara učenicima nove obzore. Iz perspektive Uskrslog nasilje dobiva drugo značenje. Uskrsli ga smješta u drugi kontekst, u drugi odnos. Ne umanjuje ga, ne briše ga, ne niječe ga, ali mu daje druga obilježja, vidi ga iz perspektive Uskrsa.

U trenutku kada se ovoj dvojici otvore oči, kada u strancu prepoznaju Učitelja, ubijenog i Uskrslog koji nije opterećen ni zlom ni zlopamćenjem, događa se promjena s kojom ova dvojica nisu računali. Ta promjena je toliko jaka da Uskrsli može i nestati iz vidljivog.

Dok su maloprije još sami mislili kako je noć razlog da stranca ne puste da nastavi svojim putem, sada im noć nije više prepreka da se vrate u Jeruzalem. Dok su ranije bježali iz Jeruzalema ostavljajući iza sebe mjesto nasilja i nepravde, sada im to isto mjesto postaje mjesto nade, nagovještaj novog. Kao što je Uskrsli morao umrijeti da bi pobijedio smrt tako i ova dvojica moraju na mjesto nasilja kako bi svjedočili život.

Oprost ne bježi od mjesta gdje se dogodilo nasilje i oprost ne započinje novi život na drugom mjestu. Oprost otvara mogućnost da se na mjestu nasilja započne novi, drukčiji život. Oprost nije nastavak kao da se ništa nije dogodilo, nije povratak na staro. Oprost je novi početak.

Osim toga, ova dvojica sad ponovo pričaju istu priču, sa svim detaljima, bez ikakve promjene onog što se dogodilo, ali sada sve izgleda drukčije. Oprost ne zaboravlja i ne dokida pamćenje. On pamti drukčije.

Vukovar je mjesto počinjenog i pretrpljenog zla. I Vukovar se može pretvoriti u mjesto neiskrenog kajanja i prividnog oprosta. I Vukovar može biti mjesto izbjegavanja a ne povratka, tlo zlopamćenja, a ne oprosta, skriveno mjesto zloradosti a ne obraćenja. No, Vukovar isto tako može postati mjesto na kojem će zaživjeti snaga života i oprosta, na kojem će se dogoditi novi početak, drukčiji život.

Vukovar zasigurno neće postati mjesto zaborava, ali valja uložiti truda kako ne bi postalo mjesto zlopamćenja. Potrebna je perspektiva Uskrsa i oprosta kako bi se Vuko-

var smjestio u obzor života. On to može sve dok bude srdaca koja će gorjeti povjerenjem u život usprkos smrti, u opraštanje usprkos izostanku kajanja, u novi početak usprkos zlu koje preživljava pod plaštem nijemosti. Vrijeme neće izliječiti rane, ali oprost može iscijeliti i ranjene ljude i ranjeno vrijeme.

BILJEŠKE

¹ Usp. Vladimir Jankelevitch, *Le Pardon*, Aubier 1967., str. 46–47

² ¹³I gle, dvojica su od njih toga istog dana putovala u selo koje se zove Emaus, udaljeno od Jeruzalema šezdeset stadija. ¹⁴Razgovarahu međusobno o svemu što se dogodilo. ¹⁵I dok su tako razgovarali i raspravljali, približi im se Isus i pođe s njima. ¹⁶Ali prepoznati ga – bijaše uskraćeno njihovim očima. ¹⁷On ih upita: “Što to putem pretresate među sobom?” Oni se snužđeni zaustave ¹⁸te mu jedan od njih, imenom Kleofa, odgovori: “Zar si ti jedini stranac u Jeruzalemu te ne znaš što se u njemu dogodilo ovih dana?”

¹⁹A on će: “Što to?” Odgovore mu: “Pa ono s Isusom Nazarećaninom, koji bijaše prorok – silan na djelu i na riječi pred Bogom i svim narodom: ²⁰kako su ga glavari svećenički i vijećnici naši predali da bude osuđen na smrt te ga razapeli. ²¹A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela. Ali osim svega toga ovo je već treći dan što se to dogodilo. ²²A zbuniše nas i žene neke od naših: u praskozorje bijahu na grobu, ²³ali nisu našle njegova tijela pa dođoše te rekoše da su im se ukazali anđeli koji su rekli da je on živ. ²⁴Odoše nato i neki naši na grob i nadoše kako žene rekoše, ali njega ne vidješe.” ²⁵A on će im: “O bezumni i srca spora da vjerujete što god su proroci navijestili! ²⁶Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu?” ²⁷Počevši tada od Mojsija i svih proroka, protumači im što u svim Pismima ima o njemu. ²⁸Uto se približe selu kamo su išli, a on kao da htjede dalje. ²⁹No oni navaljivahu: “Ostani s nama jer zamalo će večer i dan je na izmaku!” I uniđe da ostane s njima.

³⁰Dok bijaše s njima za stolom, uze kruh, izreče blagoslov, razlomi te im davaše. ³¹Uto im se otvore oči te ga prepoznaše, a on im iščeznu s očiju. ³²Tada rekoše jedan drugome: “Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?” ³³U isti se čas digoše i vratiše u Jeruzalem. Nadoše okupljenu jedanaesticu i one koji bijahu s njima. ³⁴Oni im rekoše: “Doista uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu!” ³⁵Nato oni pripovjede ono s puta i kako ga prepoznaše u lomljenju kruha. Lk 24, 13–35.

³ Usp. Ante Vučković, *Struktura zla i oprost*, u *Praštanje*, uredio Bože Vuleta, Split – Sinj, 1995., str. 19–30.

⁴ Usp. Hannah Arendt, *Vita activa*, August Cesarec, Zagreb 1991., str. 191.